

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Et Særsyn i det nittende Aarhundrede

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Et Særsyn i det nittende Aarhundrede", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1804_28-txr-shoot-idm77.pdf (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Oversigt over tryk og manuskripter

Manuskripter

Der findes ikke bevaret mss. til denne tekst.

Tryk

1804 *Politivennen* nr. 299 (*Bibliografien* nr. 28).

Bibliografisk beskrivelse

Politivennen

Titel

Ugeskriftets titel var *Politivennen*. Skrivemåden *Politiievennen* anvendes også i bladhovedet, men *Politivennen* synes på dette tidspunkt at have været den foretrukne form. Undertitlen "Et ugentligt Almuesblad" findes på det titelblad, der sammen med en indholdsfortegnelse blev leveret for hvert 13. nummer. I bladets sidste levemåneder (8. august 1845-2. januar 1846) var navnet ændret til *Corvetten Politivennen*.

Redaktører

Periode	Redaktør
1798-1804	K.H. Seidelin
1804 (1. april-30. september)	J.J.A. Schönberg
1804-11	K.H. Seidelin

Bladets øvrige redaktører skal ikke anføres her, da de er uden betydning for Grundtvigs forfatterskab.

Trykker og trykkeri

Politivennen blev udgivet og trykt af K.H. Seidelin, der i bladhovedet præsenterer sig som "Bogtrykker og Skrivtstøber". Han havde i 1797 oprettet et bogtrykkeri i København, hvorfra han udsendte *Politivennen* og *Dagen*. I 1799 etablerede Seidelin et skriftstøberi, som ikke blot kunne levere den dengang almindelige frakturskrift, men også antikva. Fra hans trykkeri udgik en del af Videnskabernes Selskabs skrifter, og som forlægger havde han forbindelse med oppositionsskribenter som P.A. Heiberg og Malthe Conrad Bruun. Seidelins journalistiske virke bragte ham på kant med myndighederne, og i 1805 kom det så vidt, at han blev fradømt sit bogtrykkerprivilegium.

Indhold

Politivennen betyder 'loyal tilhænger af lov og ret' eller 'ven af politiet'. Ideen med ugeskriftet fremgår af den programerklæring, som under overskriften "Anmeldelse" [bekendtgørelse] bragtes i første nummer af bladet, *Politivennen* nr. 1, 1798, s. 1-3. Det hedder heri bl.a.: "I en Tid da man hvert Øjeblik hører Klage paa Klage over Uordener, som man troer at et Lands, en Stads Politi burde afhielpe, som man andensteds og tildels her tilforn finde hævede, Uordener, som snart bryde paa Sundheden og Sikkerheden, snart paa Borgernes Velfærd, Smag, Moralitet - [...] paa en saadan Tid troer et Selskab af Borgere, der forene Agt for de staaende Indretninger med Nidkjerhed for dissers Overholdelse, Drøvtelse, Forbedring, Fuldkommelse, at gavne ved at udgive, under Navn af *Politivennen*, et Ugeblad, hvori Undersøgelser af det Rette og Sande i almindelige og enkelte Politianliggender, Underretninger om Fremmedes Indretninger, Forslag til Forbedringer, Angivelser af Politisynder m.m. (af Politiets Mænd og imod Politi) her i Kjøbenhavn forenes med Efterretninger om Politiets Forbedringer og Mangler i Provindserne. [...]"

Ligesom vi af Politiets Mænd vente os Tak for, paa saa borgerlig en Maade, at forskaffe dem Efterretninger, som enten vilde koste dem megen Møje selv at indhente, eller kun ved de for frie Borgere saa hadeværdige hemmelige Angivelser erholdes - for Vink og Forslag, som de enten uforandrede kunne bruge, eller ved egen Tænksomhed forbedre; saa haabe vi paa den anden Side, at selv de Borgere, hvis Overtrædelser Bladet lægger for Dagen, ville lade vore Hensigter vederfares Ret, og finde, at den Mand, der standser sin Medborger paa en uret Vei, der hindrer ham fra at skade, skeer det endog ved et føleligt Tag, er hans sande Ven.

Maatte vore Bestræbelser vinde den Deeltagelse Maalet synes at burde sikre os! Maatte vore Medborgere kappes om at være vore Medarbejdere! O da kan det Politiblad, der i 1798 var, synes os, en trængende Fornødenhed, snart tage Afskeed fra sunde, sædelige, sikre, almeentænkende, almeenvirkende Borgere!"

Politivennen så det altså som sin opgave at påtale "Uordener" af enhver slags og overalt i Danmark, fx mangelfulde rendestensbrætter, ubehagelige lugte i gaderne, glammende eller bidske hunde samt uartige gadedrenge. Intet var for småt. Hertil kom så klager over myndighedssvigt eller bureaukrati. Mange af indlæggene i *Politivennen* har unægteligt spidsborgerlighedens præg, men det skal retfærdigvis understreges, at en hel del bidrag er nøgtent debatterende og indeholder fornuftige forslag og overvejelser eller har et klart oplysende sigte. Andre igen bæres af ligefrem ideale motiver. Det gælder fx Grundtvigs "Et Sær syn i det nittende Aarhundrede" eller regensianeren P. Hansens indlæg "Ønske for Beboerne af den Helsingørske Daarekiste" (*Politivennen* nr. 344, 1804, s. 5465 ff.), hvor artiklens forfatter skildrer de psykiatriske patienters elendige forhold på Helsingør hospital og opfordrer til reformer.

Bladets artikler var skrevet af læserne eller af redaktøren K.H. Seidelin, der i bladhovedet meddeler, at han "er Forfatter af alle Stykker, hvorunder Bogstaverne K.H.S., eller intet Navn findes." At læsernes medvirken lå Seidelin meget på sinde, fremgår af en meddelelse i *Politivennen* nr. 299, 1804, s. 4764, hvor han fremhæver: "Mundtlige Bidrag modtages ogsaa. For dem, som ikke have Øvelse i at føre i Pennen, tilbyder man sig at ordne deres Bidrag. Bidrag fra Provindserne indsendes portofrie." Samme notits, som også oplyser, at bidrag kun optages, "naar Materien angaaer Politi, og naar Foredraget er anstændigt og tydeligt", findes i andre numre af *Politivennen*.

Politivennens udgiver var fra 14. august 1802 underlagt censur. I årene 1799-1848 blev enevældens indskrænkede trykkefrihed håndhævet af "Politikammeret", dvs. politiretten (politikammerretten), der var en enmandsbetjent domstol, bestyret af Københavns politimester. Censurdatoen - her "den 14 Januari 1804" - var sammen med tilladelsen "Maae trykkes" ofte anført på det trykte. Censurpåtegningen er underskrevet af Hans Haagen, der i perioden 1800-09 var politimester i København.

Udgivelseshistorie

Udgivelsesperiode og oplag

Ugeskriftet *Politivennen*, som udkom i årene 1798-1811 og 1816-1846, var grundlagt af Klaus Henrik Seidelin. Oplagets størrelse kendes ikke, men bladet har utvivlsomt haft mange læsere, bl.a. de offentlige myndigheder. Det fortælles, at *Politivennen* var "det eneste danske Blad, som Frederik VI altid læste med Opmærksomhed" (Werlauff 1954, s. 151).

Hyppighed

I undertitlen på det titelblad, der blev leveret for hvert 13. nummer, blev *Politivennen* betegnet som "Et ugentligt Almuesblad", og det udkom fortrinsvis om lørdagen.

Opbygning

Ugeskriftet var ordnet i hefter a 13 numre, hvortil der blev efterleveret et omslag a 2 blade. Den første side bestod af et titelblad, som indeholdt undertitlen "Et ugentligt Almuesblad" og angav heftenummer, trykkested, udgiver og år; de øvrige 3 sider rummede en indholdsfortegnelse over de pågældende numre.

Omfang

Et nummer består normalt af 16 sider (1 ark).

Pris

Et nummer af *Politivennen* kostede i 1804 fire skilling i løssalg eller abonnement.

Format, papirkvalitet og typografi

Format og paginering

Bladet er i lille oktav med fortløbende paginering. Arknummerering findes ikke.

Målene for et indbundet og beskåret eksemplar er ca. 16,5 cm × 10,5 cm. Et ubeskåret eksemplar kendes ikke.

Kustoder forekommer ikke.

Papir

Groft, tarveligt trykpapir med tydelige kædelinjer. Det er undertiden brunpletet. Vandmærke ses ikke.

Typografi

Bladet er enspaltet og kolumnen måler 11,8 cm × 7 cm. Overskrifter er sat med større skriftgrad og undertiden spatieret. Ved længere artikler er der af pladsmæssige grunde ofte anvendt en mindre skriftgrad. Fodnoter er indvist med asterisk og sat med mindre skriftgrad.

Skriftsnittet er fraktur. Antikva bruges ved latinsk tekst.

Bladhovedet, som er sat med vekslende skriftgrader og optager den første halve side af hvert nummer, har denne tekst:

Politivennen. / [prydstreg] / No. 299. / [skillestreg] / Maae trykkes. / Københavns Politikammer den 14 Januari 1804. / *Haagen*. / [skillestreg] / Samlet, forlagt og trykt af Bogtrykker og Skrivtstøber *K. H. Seidelin*, som er Forfatter af alle Stykker, hvorunder Bogstaverne *K. H. S.*, eller intet Navn findes. / [prydstreg]

“Et Særsyn i det nittende Aarhundrede”, *Politivennen*, januar 1804

Lokalisering

Grundtvigs indlæg er dateret 5. januar 1804.

Grundtvigs bidrag står på s. 4753-4755 i *Politivennen* nr. 299, januar 1804.

Nummeret, der bærer censurdatoen 14. januar, indeholder følgende artikler:

- Et Særsyn i det nittende Aarhundrede, af Nic. Fred. Sev. Grundtvig.
- Statistisk Ønske i Hensigt til Helsingør, af anonym.
- Om Ligenes Opgravning paa Assistenskirkegaarden, af anonym.
- Bøn til Helsingørs Øvrighed og Foresatte, af anonym.
- Bekjendtgørelser, af K.H. Seidelin.
- Dagens Torvepriser.
- Uordener, af anonym.
- Til Læseren, af K.H. Seidelin.

Afvielser

Grundtvigs bidrag afviger ikke typografisk fra artiklerne i *Politivennen* i øvrigt.

Intern varians

Følgende to eksemplarer er blevet kollationeret og beskrives nedenfor:

Det Kongelige Biblioteks eksemplar (kat. nr. K 595 o)

Det Kongelige Biblioteks eksemplar (kat. nr. 60, - 36 o)

Ved kollationen blev det konstateret, at enkelte typer var læderet eller delvis fyldt ud med sværte. Intern varians forekom ikke.

Som tekstgrundlag er anvendt Det Kongelige Biblioteks eksemplar (kat. nr. K 595 8o).

Faksimilerne i GV stammer herfra.

De kollationerede eksemplarer

Beskrivelse af Det Kongelige Biblioteks eksemplar (kat. nr. K

595 8o)

Eksemplaret er indbundet i et gråmeleret papirbind, der indeholder *Politivennen* nr. 298-323, 1804. Eksemplaret er beskåret og en side måler ca. 16,5 cm × 10,5 cm.

Beskrivelse af Det Kongelige Biblioteks eksemplar (kat. nr. 60, - 36 8o)

Eksemplaret er indbundet i et halvbind af brunt læder, der indeholder *Politivennen*, nr. 287-312, 1804. Eksemplaret er beskåret, og en side måler ca. 16,2 cm. × 9,8 cm. Ifølge en forgyldt påskrift nedfældet i forpermen har bogen tilhørt "Det Kong. Milit. Selsk. paa Giethuset". Gjethuset (støbehuset), opført 1672, lå ud til Kgs. Nytorv og var oprindeligt et kanonstøberi. Bygningen husede fra 1773 artillerikadetakademiet og i årene 1830-1866 den militære højskole.

Tekstkritik

Anvendt litteratur

- *Dansk Biografisk Leksikon* (1979-1984) 3. udgave udg. af Sven Cedergreen Bech
- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954)
- Grundtvig, N.F.S. (1979) *Dag- og Udtogsbøger* udg. af Gustav Albeck 1-2. København
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter* bind 1 (1948). København
- Søllinge, Jette D. & Niels Thomsen (1988-91) *De danske aviser 1634-1989* 1-3, bind 1 (1988): 1634-1848. København
- Werlauff, E.C. (1954) *Af min Ungdomstid. Danske, især københavnske, Tilstande og Stemninger ved og efter Overgangen til det nittende Aarhundrede. E.C. Werlauff's efterladte Optegnelser* udg. af Hans Degen. København